

О. В. Кісель, І. І. Мислейко
учитель, ЗОШ № 15
м. Кривий Ріг;
практичний психолог, ЗОШ № 15
м. Кривий Ріг

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ УМОВ ДЛЯ САМОРЕАЛІЗАЦІЇ ОСОБИСТОСТІ У КЛАСНІЙ ТА ГУРТКОВІЙ ДІЯЛЬНОСТІ УЧНІВ 8-9 КЛАСІВ

У статті подаються результати дослідження можливостей особистісного самовизначення і самореалізації учнів 8-9 класів у класній та позашкільній діяльності. Характеризується гурткова робота, яка включає в себе методи активного психологічного впливу, носить творчий характер при відсутності жорсткої регламентації. Авторами визначена залежність між розвитком особистості і особливостями виховного впливу на учнів нерегламентованою творчою діяльністю.

Ключові слова: особистісний розвиток, самовизначення, самореалізація, активність особистості, позашкільна навчально-виховна робота, нерегламентована творча діяльність.

В статье представлены результаты исследования возможностей личностного самоопределения и самореализации учеников 8-9 классов в классной и внешкольной деятельности. Характеризуется кружковая работа, которая включает в себя методы активного психологического влияния, носит творческий характер при отсутствии жёсткой регламентации. Авторами определена зависимость между развитием личности и особенностями воспитательного влияния на учеников средствами нерегламентированной творческой деятельности.

Ключевые слова: личностное развитие, самоопределение, самореализация, активность личности, внешкольная учебно-воспитательная работа, нерегламентированная творческая деятельность.

Research results allow to assert that educational activities in out-of-school hours provide pupils of 8-9 forms with ample opportunity by including methods of psychological influence, having a creative character and non-strict regulation. In researching it was determined the connection of personal development and the features of education in non-regulation creative activity. The important feature for the decision of problems of formation of the person of the senior pupil is definition of a place remedial and productive in motivation of work in out-of-school hours.

Keywords: personal development, self-determination, self-realization, personal activity, educational activity in out-of-school hours, non-regulation creative activity.

У сучасних умовах зростають вимоги до педагогічної та психологічної наук у справі виховання творчої особистості, здатної знайти своє місце на складних перехрестях життя, самовизначитися і реалізувати себе. Зросло значення виховання у людини таких особистісних якостей, завдяки яким вона поступово стає активним суб'єктом соціальної взаємодії. Ще більш важливого значення набуває проблема активізації самовиховання учнів, адже становлення суспільно активної та гармонійно

розвиненої особистості великою мірою залежить від власних зусиль самої людини, спрямованих на самовдосконалення як неодмінної умови досягнення успіху в самовизначенні, самореалізації, життєтворчості.

В сучасній психологічній науці існують різні підходи до розв'язання проблеми самовизначення особистості. Для нашого дослідження особливе значення мають праці К.О.Абульханової-Славської, М.Й.Бориспєвського, Г.С.Костюка, О.М.Леонтьєва, С.Д.Максименка, С.Л.Рубінштейна, А.Маслоу, К.Роджерса, Нат.Роджерс та ін., в яких йдеться про сутність та джерела активності особистості, висвітлюються положення психології життєвого самовизначення та самореалізації.

Мета дослідження полягала в тому, щоб з'ясувати можливості та порівняти умови самореалізації особистості у класній та позанавчальній (гуртковій) діяльності учнів 8-9 класів.

Було визначено основні завдання дослідження:

1. Здійснити аналіз психолого-педагогічних аспектів проблеми самореалізації особистості.
2. Визначити умови формування потреби підлітків у самовизначенні та самореалізації.
3. Визначити специфічність впливу нерегламентованої творчої гурткової роботи на процес особистісного розвитку.
4. Порівняти ефективність класної та гурткової виховної роботи щодо забезпечення умов самореалізації учнів.

Гіпотеза дослідження базувалась на тому, що нерегламентований характер діяльності гурткової роботи, який відзначається активною діяльністю та творчим підходом самого вихованця, дає більше можливостей для особистісного розвитку та самовдосконалення, ніж звичайна класна виховна робота. Об'єкт дослідження: динаміка процесу особистісного розвитку та самореалізації. Предмет: система мотивів та ціннісних орієнтацій підлітка, самооцінка особистості, потреба у самореалізації.

Дослідження проводилось в рамках експериментальної діяльності Школи сприяння здоров'ю. Базою для реалізації експериментальної програми став центр дитячої творчості (ЦДТ), який є структурним підрозділом КЗШ №15. Саме в позапшкільних навчально-виховних закладах додаткової освіти створені умови для творчої самореалізації, інтелектуальний та духовний розвиток дітей та юнацтва, здобуття додаткових знань, умінь, навичок за інтересами.

Згідно мети, завдань та гіпотези дослідження практична частина дослідження реалізовувалась виходячи з експериментального плану:

- дослідження ціннісних орієнтацій учнів (за методикою М.Рокича);
- дослідження самооцінки як важливого компонента самосвідомості;
- діагностика психологічного мікроклімату колективу як чинника успішної реалізації навчально-виховної програми (за "Експрес-методикою")

вивчення соціально-психологічного клімату колективу);

- методика «Потреба в самореалізації»;
- порівняльний аналіз результатів експериментальної та контрольної груп учнів (експериментальну групу склали учні, які відвідують гуртки ЦДТ, контрольну – які не відвідують)

Дослідження ціннісних орієнтацій учнів (за методикою М.Рокича) дало змогу виявити їхні термінальні та інструментальні цінності: серед перших провідні позиції мають здоров'я (I), наявність вірних друзів (II), любов (III). Виявлено досить низький рівень рефлексії, можливу необхідність, але невизначеність процесу самопізнання, оскільки цінності, що стосуються особистісного розвитку, зокрема, такі як “пізнання”, “розвиток” посіли відповідно лише 14 і 16 місце, а цінність “творчість” – 8. При цьому бажаними якостями для старшокласників є “впевненість у собі” (IV м.), “самостійність, незалежність у міркуваннях і вчинках” (VII м.), що є підтвердженням актуальності їх у ситуаціях спілкування, які однак, виражають прагнення підлітків до принаймні зовнішнього благополуччя. Розміщення інструментальних цінностей свідчить про досить негативне ставлення школярів до світу дорослих, де чесність і благородство не є основоположним законом.

Дослідження самооцінки як важливого компонента самосвідомості виявило, що лише у 42% учнів 7-8 класів самооцінка адекватна, у 36% вона завищена, в 19% – знижена, для 3% школярів властиве суперечливе ставлення до себе, що свідчить про необхідність корекційної роботи.

Діагностика психологічного мікроклімату колективу як чинника успішної реалізації навчально-виховної програми (за “Експрес-методикою” вивчення соціально-психологічного клімату колективу) виявило позитивне ставлення до колективу гуртківців у показниках емоційного компоненту мікроклімату та невизначеність, суперечливість оцінок поведінкового компоненту, що свідчить про сумнівне ставлення до власних можливостей стосовно спроможності досягнення результатів, про невпевненість у своїх творчих силах. Когнітивний компонент має найнижчі показники. Отримані дані свідчать про те, що кожному гуртківцю бракує достатніх психологічних знань для виваженого твердження про власні індивідуально-психологічні особливості та своїх товаришів; підлітки не володіють операціонально психологічними поняттями в достатній мірі для їх використання в життєвих ситуаціях, але відчувають нагальну потребу в таких знаннях.

Згідно даних отриманих за допомогою методики «Потреба в самореалізації», з'ясували, що учні 8-х класів активно реалізують свої потреби у саморозвитку – 60%, 40% – відсутні складені обставини системи саморозвитку, учнів у яких стадія зупинившогося саморозвитку не виявлено. Іншу картину ми можемо спостерігати з учнями 9-х класів у яких, 70% учнів активно реалізують свої потреби в саморозвитку, у 30% учнів відсутня складена система саморозвитку.

Узагальнення результатів дослідження дало підстави для таких висновків:

1. Проблема самовизначення, пошуки сфер реалізації здібностей особистості набуває особливої актуальності під кінець підліткового віку та в ранній юності.

Значні можливості для особистісного самовизначення учнів 8-9 класів надає позашкільна діяльність, зокрема гурткова робота, яка включає методи активного психологічного впливу, носить творчий характер, де відсутня жорстка регламентація.

Процес задоволення потреби в самовизначенні та самореалізації учнів відбувається особливо успішно завдяки участі їх у театральній-творчій діяльності, оскільки остання дає змогу розширити й поглибити знання школярів про оточуючий світ, сприяє формуванню творчої особистості, соціально необхідних якостей, ціннісних орієнтацій, створює засади для подальшого психічного розвитку, для зростання духовної культури особистості.

2. Потреба підлітків у самовизначенні та самореалізації обумовлюється специфічними внутрішніми умовами розвитку: формуванням світогляду як узагальненої форми самосвідомості, що виявляється у прагненні підійти до себе з позицій декларованих у суспільстві і фактично пануючих у ньому цінностей, та "відкриттям Я", що переживається у формі почуття власної індивідуальної цілісності і неповторності.

Зміст потреби в самовизначенні у підлітків 8-9 класів включає: 1) формування себе як особистості, 2) соціалізацію, 3) розкриття індивідуальності.

Сформованість потреби в самопізнанні, самовизначенні, самореалізації у шкільному віці, цілісність цього процесу дає можливість оцінити зрілість самої особистості. Практична діагностика будь-якої проблеми, актуальної для учнів 8-9 класів, повинна ґрунтуватися на тих засадах, які посідає дана проблема в цілісній картині вікового розвитку, з одного боку, і в цілісному стані особистості – з іншого. Поєднання цих різних аспектів дозволяє не тільки зрозуміти конкретну особистість, але й визначити стратегію корекційного впливу, орієнтованого одночасно і на завдання розвитку в даному віці, і на його потенції, які не є універсальними для всіх, а в кожному окремому випадку встановлюються індивідуально, за активної участі самого старшокласника.

3. Виходячи з положення про єдність динамічної і змістовної сторін мотивації, важливим для розв'язання проблем формування особистості старшокласника є визначення місця процесуального і результативного в мотивації гурткової діяльності. Сенс діяльності людини, в тому числі позашкільної гурткової діяльності старшокласника, не тільки в тому, щоб отримати певний результат, але й пережити процес діяльності у всьому її змістовному багатстві.

4. Виявлено залежність між розвитком особистості, що прагне самовизначитися, та особливостями виховного впливу нерегламентованої творчої діяльності на учнів.

Важливим моментом у особистісному самовизначенні підлітків є стимулювання їх власної активності, яка спиралася б на визначену систему мотивів і ціннісних орієнтацій. Обґрунтована, рефлексивна самооцінка підлітка сприяє становленню його особистості як активного суб'єкта самовизначення та самореалізації.

Зміни в особистісних характеристиках учнів виявились у зміні ціннісних орієнтацій у напрямку зростання вагомості моральних цінностей, які стосуються особистісного розвитку та самовдосконалення. Емоційно-вольові особливості старшокласників свідчать про те, що у процесі літературно-драматичної, хореографічної, музичної та вокальної діяльності завдяки специфічним методам і формам роботи формується емоціональна зрілість, розвивається саморегуляція, більш усвідомленими стають мотиви поведінки. Започатковується формування важливих складових культури спілкування, без яких неможливі гармонійні взаємини з оточенням, це – відкритість, емпатія, конструктивність.

У процесі експериментального навчання формуються такі особистісні новоутворення як ініціативність, рефлексивність, гуманістична спрямованість, адекватність ставлення до себе і оточуючих, прагнення самореалізації. Вони переростають у відносно стійкі регулятори поведінки особистості, сприяють розвитку індивіда як активного суб'єкта життєдіяльності.

Література

1. Культура психіки і її виховання як необхідна умова оздоровлення і гуманізації сучасного суспільства // Освіта на Луганщині. – 1999. – №2. – С.11-23.
2. Теоретичні аспекти проблеми особистісного самовизначення старшокласника: [Психологія. Зб. наук пр. / Нац.пед.університет ім.М.П.Драгоманова]. – вип. 1 (8). – К; 2000. – С.102-113.
3. Психологічні знання в нерегламентованій діяльності старшокласників як засіб запобігання міжособистісним конфліктам // Тези доповідей міжнар. молодіжної наук.-практ. конф.[« Молодь і проблеми конфліктів в період переходу до демократичного суспільства»] (Чернівці, 4-5 квітня 1994р.) / Міністерство освіти і науки, Черновецький національний університет ім.Ю.Федьковича. – Чернівці, 1994. – С.269-270.
4. Формування ціннісних орієнтацій особистості старшокласника у процесі нерегламентованої діяльності// Система цінностей як регулятор педагогічної взаємодії: тези доповідей наук.-практичної конф. [«Система цінностей як регулятор педагогічної взаємодії»] (Дрогобич, 14-15 березня 1994р.) / за ред.Боришевського М.Й., Савчина М.В. / Міністерство освіти і науки, Дрогобицький державний педагогічний університет ім.І.Франка – Київ-Дрогобич, 1994. – С.156-157.

Стаття надійшла до редакції 19.04.2010 р.